

AUKŠTOJO MOKSLO STUDIJŲ KOKYBĖS VALDYMO TEORIJA IR REKONSTRUKCIJOS MONITORINGO STRATEGIJOJE

Prof. habil. dr. Audronė Juodaitytė

Šiaulių universitetas
Vilniaus g. 88, Šiauliai

Doc. dr. Natalija Šedžiuviene

Šiaulių kolegija
Aušros al. 40, Šiauliai

Anotacija

Straipsnyje analizuojama viena iš aukštojo mokslo studijų kokybės valdymo teorijų (akmeologija), nagrinėjanti būsimų specialistų pasirengimą kūrybinei ir produktyviai profesinei veiklai. Nagrinėjamos rekonstrukcijos specialistų rengimo monitoringe. Nurodomi reikalavimai monitoringui, kaip vienam iš studijų kokybės valdymo būdų, bei pagrindžiama monitoringo reikšmė specialistų profesinio rengimo kokybei. Atskleidžiama, kaip monitoringo strategijoje orientuojamasi į aukštąją mokyklą - tam tikrą organizacinę sistemą, kuriai yra būdingi struktūriniai ir funkciniai komponentai. Formuluojamos išvados ir rekomendacijos studijų kokybės monitoringo strategijai.

Pagrindinių sąvokų apibrėžimai

- *Akmeologija* – tai mokslas apie visiško protinio subrendimo žmogaus gyvenimą ir profesinę veiklą.
- *Kokybė* – tai vartotojų poreikius tenkinantis rezultatas, atitinkantis tam tikrų paslaugų modelį.
- *Koncepcija* – pažiūrų į tam tikrus reiškinius sistema.
- *Kriterijai* – požymiai, kuriais remiantis nustatoma tam tikrų sąlygų arba atskiros veiklos srities būklė.
- *Monitoringas* – tikslingas tyrimo procesas, kuriam būdingas nuolatinis studijų procesų stebėjimas, panaudojant šiuolaikinės kiekybinės ir kokybinės edukacinės diagnostikos metodus.
- *Teorija* – 1) tikrovės reiškinių aiškinimas abstrakčia logine forma; 2) kurios nors srities tiriamąjį dalyką aiškinančių mokslinių teiginių sistema.

Ivadas

Pastaruoju metu edukologijoje ir vadyboje skiriamas didelis dėmesys aukštojo mokslo studijų kokybės valdymui atliekant monitoringą. Craft (1992), Green (1994), suvokdami, kad gera teorija - tai ir gera praktika, apeliuoja į teorijos rekonstrukcines, taikomasias galimybes. Todėl vis dažniau siekiama pagal studijų kokybės teoriją kurti naujas monitoringo koncepcijas (Кузьмина, 1989, 1995). Kaip teigia Кузьмина (1995), tinkamiausia šiuo požiūriu yra akmeologijos teorija, nes pagal ją galima paaiškinti įvairios srities specialistų (mokslo, technikos, meno ir kt.) profesinės veiklos kūrybinį produktyvumą. Taikant šią teoriją norima pademonstruoti, koku būdu yra gaunamas studijų produktas, kokia kokybės valdymo teorija jis yra grindžiamas bei kaip jis gali būti išmatuojamas. Įrodyta (Green, 1994), jog šiuolaikinio bet kurios srities specialisto produktyviai profesinei veiklai yra būtinas tinkamas bendrasis, specialusis ir profesinis pasirengimas, užtikrinantis sėkmingą teorinių žinių taikymą praktikoje. Кузьмина (1995) aiškina, kad kiekvieno specialisto profesinės veiklos kokybė priklauso nuo darbštumo, pareiškimo bei kūrybinio potencialo.

Kokybišką specialisto rengimą aukštojoje mokykloje projektuoja dėstytojai, kurie yra bendrojo, specialiojo ir profesinio ugdymo specialistai. Taikydami tam tikras studijų kryptis, jie modeliuoja vaizdinius apie galutinį aukštojo mokslo studijų produktą ir pagal tai numato studentų produktyvios veiklos būdus ir priemones. Valstybiniai specialistų rengimo standartai studijų procese šiuo atveju atlieka tik bendrųjų normatyvinių reikalavimų vaidmenį, yra kaip orientyrai studijų kokybės produktui. Tačiau kiekvienas dėstytojas rezultato siekia individualiai, kurdamas tam tikrus mokymo scenarijus, kuriuos realizuoja pamokose, paskaitose, seminaruose ir kt. Šie kūrybiniai dėstytojų androgoginės veiklos produktai yra tarpiniai specialistų rengimo atžvilgiu ir jie gali demonstruoti aukštą, vidutinį ar žemą dėstytojų profesionalumo lygį. Specialistų rengimo galutinis produktas yra studento (būsimo specialisto) asmenybės pokyčiai, kurie atsiranda kaip mokymo informacijos perėmimo, suvokimo, supratimo ir taikymo rezultatas bei užtikrina galimybę produktyviai saviraiškai būsimoje profesinėje veikloje.

Kadangi visų be išimties specialistų profesinį rengimą lemia dėstytojų profesinis pasirengimas, tai kūrybinės-profesinės veiklos produktyvumą aiškinančios teorijos gali būti perkeliamos į aukštojo mokslo studijų kokybės, drauge ir į monitoringo strategijos pagrindimo plotmę. Kadangi dėstytojai yra atsakingi už profesinį rengimą, kartu ir už galutinį jo produktą (profesinio rengimo kokybę), todėl jie turi demonstruoti aukščiausius veiklos kokybės pavyzdžius, o ne tik siekti galutinio rezultato.

Tačiau dabartiniu metu edukologijos mokslui ir studijų kokybės valdymo praktikai trūksta teorijų, pagal kurias galima būtų paaiškinti studijų kokybės valdymą aukštojoje mokykloje, kaip organizacijoje, per struktūrinius, funkcinis elementus.

Šio straipsnio **tikslas** – išanalizuoti aukštųjų mokyklų studijų kokybės valdymo teorijos (akmeologijos) rekonstrukcines galimybes monitoringo strateginiame pagrindime, apibūdinant monitoringą kaip efektyvų kokybės valdymo būdą.

Objektas – aukštosios mokyklos studijų kokybė.

Uždaviniai:

1. Atskleisti akmeologijos teorijos esmę, apibūdinant pagrindines jos sąvokas ir rekonstrukcines galimybes aukštosios mokyklos studijų kokybės valdyme.
2. Išnagrinėti aukštojo mokslo studijų kokybę per dėstytojų, kaip profesinio rengimo specialistų (šiuo atveju akmeologų), veiklos produktyvumą, taikant akmeologinės teorijos principus.
3. Nustatyti, kokie akmeologinės teorijos rekonstrukciniai modeliai gali būti taikomi monitoringo strategijos pagrindime bei specialistų rengimo kokybės valdyme.

Metodai – teorinės literatūros analizė, metaanalizė, modeliavimas.

AKMEOLOGIJA KAIP ŽMOGAUS BRANDOS IR AUKŠČIAUSIŲ PROFESINIŲ PASIEKIMŲ TEORIJA

Pedagogų (auklėtojų, mokytojų, dėstytojų) veiklos profesionalumą nagrinėja *akmeologijos teorija*. *Akmė* (gr. *akme* – viršūnė) apima žmogaus profesinės veiklos iki 40 metų periodą, kuris yra vertinamas kaip protinės brandos viršūnė, asmenybės aukščiausių profesinių pasiekimų laikotarpis, nes žmogaus branda išryškėja visose gyvenimo ir veiklos sferose, iš jų - profesinėje, kurioje maksimaliai atsiskleidžia prigimtis ir socialinė patirtis. Bromlėjus (Ananjev, 1969) vidutinį suaugusio (25-40 metų) žmogaus periodą apibūdina kaip patį optimaliausią siekiant intelektualinės veiklos aukštumą.

Rusų psichologas Рубников (Ананьев, 1969) 1928 m. įvedė akmeologijos sąvoką kaip atsvarą „pedologijai“, mokslui apie vaikus. Šis mokslininkas formuluoja prielaidą: „Jei yra mokslas apie vaikus, tai kodėl negali būti mokslo apie brandžius suaugusius?“. Akmeologijos, kaip socialinio-humanitarinio mokslo apie subrendusio žmogaus gyvenimą, atsiradimas buvo atsakymas į žymaus šveicarių psichologo Claparede (Ананьев, 1969) tezę, jog „brandus žmogus – tai profesinėje veikloje ir gyvenime turintis aukščiausių pasiekimų individas, todėl jo veikla turi būti kruopščiai tyrinėjama“. Šią tezę jis suformulavo 1925 m. monografijoje „Profesijų psichologija“.

Kitas rusų mokslininkas Ананьев 1969 m. monografijoje „Žmogus kaip pažinimo objektas“ apibūdino akmeologiją kaip psychosocialinių, antropologinių mokslų apie žmogų ir apie žmogaus raidą sritį (žmogaus embriologija; morfologija ir fiziologija; pediatrija; gerontologija - mokslas apie senėjimą).

Dabartiniu metu Кузьмина (1989, 1995) akmeologiją apibūdina kaip mokslą apie *dėsningumus, sąlygas ir veiksnius, skatinančius arba trukdančius brandžių žmonių kūrybinio potencialo raiškai*, siekiant jų profesinio tobulėjimo bei veiklos produktyvumo socialiai reikšmingose gyvenimo ir veiklos srityse (kultūros, meno, literatūros, mokslo, technikos, ugdymo ir kt.).

Šiuolaikinio žmogaus produktyvios kūrybinės veiklos viena iš pagrindinių sąlygų yra švietimas bei ugdymas, pagal kuriuos formuojasi profesinės veiklos individualumas, besireiškiantis sprendžiant tiek teorinius, tiek praktinius uždavinius, ir užtikrinamas veiklos produktyvumas.

Kūrybinė žmogaus profesinė veikla, kaip akmeologijos tyrimų sritis, yra gana nauja ir sudėtinga problema, nes veikla tam tikroje profesinėje srityje yra atliekama ne vieno paskiro žmogaus, o žmonių grupių per ilgesnį ar trumpesnį laikotarpį, todėl joje naudojami būdai remiasi žmonijos ankstesniu bendrakultūriniu patyrimu. Ji taip pat priklauso tiek nuo žmogaus bendrojo, tiek ir nuo specialiojo profesinio pasirengimo, todėl jos metu yra projektuojamas skirtingas veiklos produktas, atitinkantis ne tik bendruosius reikalavimus produkto kokybei, bet ir individualųjį supratimą apie šios veiklos atlikimo būdus ir rezultata, kuris yra grindžiamas individo patirtimi (profesine ir gyvenimiškąja). Taigi švietimo sistema, pradedant jau vaikų daželiais ir bendrojo lavinimo mokyklomis, baigiant aukštosiomis, yra bendrojo ir specialiojo profesinio žmogaus pasirengimo produktyviai profesinei veiklai (kuri visada savo esme turi būti

kūrybinė ir produktyvi) svarbi grandis. Aukštojo mokslo sistema numato specialistų rengimo kokybės tobulinimą per bendrąjį, specialųjį ir profesinį rengimą, ypatingą dėmesį skiriant būtent profesinei-kūrybinei specialisto veiklai, kuri gali užtikrinti ir kokybišką produktą.

Specialistų rengimo kokybei nustatyti dažnai yra taikomas monitoringas, nes jis padeda atlikti švietimo proceso dalyvių veiklos ir jo produktų įvertinimą, taikant tam tikrus matavimo vienetus (kiekybinius ir kokybinius). Aptardami monitoringo organizavimą aukštojoje mokykloje, daugelis autorių (Craft, 1992; Green, 1994) specialistų kokybę įvardija kaip pagrindinį produktą ir siūlo išskirti kokybės vertinimo kriterijus. Кузьмина (1995) nurodo, kad vienas iš svarbiausių kriterijų yra absolventų pasirengimas kūrybiškai mokytis visą gyvenimą ir ugdytis profesinėje aplinkoje. Jos nuomone, apie absolventų pasirengimą kurybinei produktyviai profesinei veiklai galima spręsti pagal jų pasirengimo lygį (aukštą, pakankamą, vidutinį ar žemą). Pvz., aukštas – visų absolventų; aukštas – didžiosios daugumos; pakankamas – didžiosios dalies, vidutinis – pusės absolventų; žemas – mažos dalies ir kt..

Atliekant monitoringą šį kokybės kriterijų galima naudoti konkretizuojant požymius, leidžiančius nustatyti ryšius ir priklausomybę tarp absolventų kūrybinio pasirengimo jų būsima profesinei veiklai ir jo valdymo galimybių studijų procese.

Aukštosios mokyklos dėstytojų, kaip akmeologijos specialistų, profesinė pareiga – taip valdyti ugdymo procesą, kad jis užtikrintų studentų kūrybinį pasirengimą produktyviai profesinei veiklai ir saviraiškai. Dėstytojų kūrybinės profesinės veiklos produktas yra brandžių žmonių (studentų, būsimų specialistų) mąstymo, veiklos, individualumo lygis. Dėstytojai taip turėtų būti kūrybingi, siekdami specialistų rengimo kokybės, nes jie tampa studijų kokybės valdymo monitoringo subjektais. Todėl pagrindžiant studijų kokybės monitoringo strateginę koncepciją galima remtis akmeologijos mokslo idėja apie dėstytojų ir studentų kūrybinės veiklos produktyvumą, kaip aukščiausią brandaus žmogaus intelektualinės veiklos, kuri, be abejo, visuomet yra priskiriama kūrybinei veiklai, pasiekimą.

MOKSLINĖS TEORIJOS REKONSTRUKCINĖ ESMĖ IR BRUOŽAI MONITORINGO STRATEGIJOS KONCEPCIJOJE

Mokslinei teorijai, kuri gali tapti monitoringo strateginės koncepcijos pagrindu, turi būti būdingi tam tikri bruožai. Кузьмина (1995) teigia, jog ši teorija turi ne tik konkretizuoti jo esmę, bet ir sudaryti sąlygas esmei suprasti. Tačiau tiek mokslinei teorijai, tiek ir strategijos koncepcijai yra būdingi bendri bruožai – pagrindinis veikėjas yra dėstytojas, kaip ugdymo specialistas, kokios specialybės studentai aukštojoje mokykloje bebūtų rengiami. Jei siekiama sukurti monitoringo strategijos koncepciją remiantis kokia nors konkrečia akmeologijos teorija, būtina atsižvelgti ir į monitoringo esmę bei reikalavimus, keliamus jam. Green (1994) nurodo reikalavimus monitoringui:

- *ekonomiškas* laiko trukmės prasme, apimantis diagnostinės informacijos rinkimą, apdorojimą, sprendimų priėmimą;
- *objektyvus*, t.y. orientuotas į realius veiksmus, teigiamai ar neigiamai veikiančius specialistų rengimo kokybę;
- *prognozuojantis* būsimą studijų kokybės produktą, drauge stimuliuojantis visus ugdymo proceso dalyvius (vadovus, dėstytojus, studentus) tobulinti savo veiklos kokybę.

Sukurti monitoringo koncepciją, kuriai būtų būdingi šie bruožai, yra įmanoma tik pasitelkus teoriją, kuri yra pajėgi rekonstruoti ugdymo praktiką. Aukštosios mokyklos dėstytojas mokslinės-praktinės informacijos dėka organizuoja studentų sąveiką su ja, todėl jis turėtų būti gebantis įvertinti studentų kūrybinį pasirengimą saviugdai socialinėje ir profesinėje aplinkoje.

Dėstytojo profesinės veiklos kūrybingumą ir produktyvumą galima pagrįsti šiuolaikinės akmeologijos teorija, kuri atskleidžia bendrusius dėsningumus tarp aukštosios mokyklos:

- produktyvaus funkcionavimo lygio apskritai ir jį sąlygojančių veiksnių;
- atskirų darbuotojų grupių (vadovų, dėstytojų, studentų) kūrybinės veiklos produktyvumo ir jį sąlygojančių veiksnių, kurie atsiskleidžia veiklos subjekto asmenybėje;
- vadovų, dėstytojų, studentų individualios veiklos produktyvumo ir jį užtikrinančių objektyvių, subjektyvių veiksnių.

Craft (1992) nuomone, svarbiausias mokslinės teorijos rekonstrukcinis postulatą turėtų būti toks: konkrečios ugdymo sistemos bendrasis galutinis rezultatas gali būti pasiektas tik derinant visų ugdymo proceso dalyvių veiksmus.

Šiuolaikinėje socialinių mokslų metodologijoje (Tidikis, 2003) priimta išskirti tokius teorijos komponentus:

- *empirinį*, kurį sudaro užfiksuoti konkrečios žinių sferos faktai ir išgauti eksperimentu bei reikalaujantys teorinio pagrindimo faktai;

- *teorinį*, į kurį įeina pirminės prielaidos, postulatai, aksiomos, bendrosios teorijos, dėsnių, aprašančių idealizuotą objektą, visuma;
- *teorinį-loginį*, kuriam yra būdinga teorinių dėsnių, loginių išvadų, taisyklių ir įrodymų visuma;
- *teorinio žinojimo*, kuris apima konkrečios teorijos pagrindus bei teiginių ir jų įrodymų visumą.

Vadinasi, teorija tampa priemone tam tikrai tikrovės sričiai idealizuoti, jei ji yra lydima teorinių mąstymų būdų.

Akmeologinės teorijos pagrindas - studijos aukštojoje mokykloje, idealizuotas modelis, kuris reiškiasi tokiose posistemėse, kaip antai: fakultetas, katedra, dėstomas dalykas, dėstytojas, studentas.

Teorija gali įgyti naujus rekonstrukcinius lygmenis, jeigu jos turinys gali būti aprašytas ir išskirtos teorines žinios, kurios turi realų ir konkretų tikrovės pagrindą ir gali ją konkretizuoti. Siūloma (Кузьмина, 1995) rekonstrukcinį teorijos skaidymo į konkrečias taikomąsias būdą taikyti pagrindžiant monitoringo strategijos koncepciją.

STUDIJOS KOKYBĘ AIŠKINANČIOS SAMPRATOS IR PRODUKTYVUMO VERTINIMO KRITERIJAI

Kaip teigėme, bet kurios aukštosios mokyklos studijų kokybės mokslinės teorijos, kuriomis remiantis gali būti parengiama monitoringo koncepcija, pagrindą sudaro fundamentalių komponentų visuma. Be to, ši teorija turi turėti stimuliuojantį motyvą monitoringui organizuoti. Bendrųjų ir specialiųjų studijų procesas – tai idealizuotos studijų tikrovės dalis, į kurią įeina studijų organizavimo kryptys ir dalyvių (dėstytojų ir studentų) veikla. Todėl būtina apžvelgti subalansuotą studijų (bendrųjų ir profesinių) modelį. Pačią studijų erdvę galima įsivaizduoti kaip tris šio proceso grandis, kurias sudaro konkrečios švietimo organizacijos, besiskiriančios ugdymo tikslais, rezultatais, programų turiniu, pedagogų kvalifikacija ir besimokančiųjų patirtimi. Taigi aukštosios mokyklos studijų organizacinės grandis galima skirstyti pagal konkrečius švietimo organizacijų tikslus (bendruosius ar profesinius), kuriuos suderinus galima būtų suvokti aukštojo mokslo studijų procesą kaip tęstinį anksčiau buvusių tikslų atžvilgiu.

Bendrųjų studijų procesas grindžiamas bendrąjį lavinimą užtikrinančių švietimo organizacijų, sudarančių informacinę vaikų ir jaunimo ugdymo aplinką (vaikų darželis-pradinė mokykla-pagrindinė mokykla), veikla. Bendrojo mokyklinio ugdymo galutinis rezultatas (produktas) yra asmenybės socialinės brandos pradžia, įgalinanti savarankiškai rinktis profesiją bei tolesnio mokymo(si) įstaigą. Būtent profesija ir yra pagrindinė žmogaus integravimosi į visuomenę priemonė, kūrybinio potencialo ir saviraiškos bei materialaus aprūpinimo šaltinis. Todėl bendrojo ugdymo kokybės kriterijus apibrėžiamas kaip pasirengimas kūrybingai veiklai ir racionaliam profesijos pasirinkimui (Green, 1994). Profesinio ugdymo teorinį pagrindą sudaro idealizuotas ugdančiosios erdvės modelis, į kurį įeina profesinio ugdymo įstaigos, užtikrinančios jaunimui vidurinį ar aukštąjį profesinį išsilavinimą nepriklausomai nuo specialybės. Jo kokybės kriterijus, Craft (1997) nuomone, turėtų būti pasirengimas kūrybiškai ir savarankiškai spręsti specialius profesinius uždavinius savarankiškos veiklos sąlygomis.

Aukštojo mokslo studijas papildantis procesas gali būti apibūdintas pagal idealizuotą ugdančios veiklos modelį, apjungiantį tas ugdymo ir studijų organizacijas, kuriose žmogus, turintis specialybę, kūrybinės ir produktyvios veiklos patirties, gali suprasti kitą profesiją, labiau atitinkančią jo interesus, poreikius, saviraiškos galimybes. Šių studijų kokybės kriterijumi laikomas kūrybingas pasirengimas būsimai veiklai, orientuojantis ir į naują, aukštesnį jos produktyvumo lygį. Tai įmanoma atliekant būsimos profesinės veiklos savianalizę, numatant galimą produktyvumo lygį, kuriant autorinį būsimos veiklos projektą. Taigi kokybės kriterijais tampa veiklos kūrybingumas ir produktyvumas.

Sąvoka „švietimo organizacija“ reiškia atskirą švietimo įstaigą, įeinančią į kiekvieną studijų procesų grandį nepriklausomai nuo jos vietos bendroje švietimo sistemoje.

SUBALANSUOTA AUKŠTOJOJO MOKSLO STUDIJŲ SISTEMA - AKMEOLOGINĖS TEORIJOS IDEALIZUOTAS OBJEKTAS

Ugdymo bei švietimo organizacijas galima nagrinėti kaip sistemas, funkcionuojančias bendroje švietimo sistemoje, kuri yra nukreipta į bendrą siekiamybę – kokybišką vaikų, paauglių ir jaunimo ugdymą profesijos pasirinkimui. Švietimo organizacijų sistemą galima apibūdinti struktūrinių ir funkcinių elementų tarpusavio ryšiais, nukreiptais į bendrąjį tikslą – užtikrinti visiems ar didžiąjai daliai moksleivių ir studentų pasirengimą tęstiniam mokymui(si) naujoje ugdymo ar profesinėje aplinkoje. Bendrojo, profesinio ir aukštojo mokslo studijų sistemos struktūriniai bei funkciniai elementai turi išryškinti pagrindinį pasirengimo profesinei veiklai lygį bei vertinimo kriterijus. Subalansuotą bendrojo, profesinio ir aukštojo

mokslo studijų sistemą galima apibūdinti kaip funkcionalią, nes ji turi visus būtinus elementus, reikalingus tokiai charakteristikai. Į ją įeina:

- bendrojo, profesinio ir aukštojo mokslo *studijų tikslai*, kurie apima kūrybingo pasirengimo būsimai profesinei veiklai lygį;
- mokslinė ir *mokomoji informacija*: programos, vadovėliai, monografijos, autoriniai dėstytojų seminarai, kurių dėka yra tobulinamas moksleivių ir studentų pasirengimas tolimesniam mokymui(si) bei saviugdai;
- ugdymo ir studijų *komunikacijos priemonės*, skatinančios besimokančiuosius ir studijuojančiuosius išbandyti naujas profesinės veiklos rūšis, taikyti naujas komunikacines technologijas;
- *dėstytojų sudėtis*: amžius, darbo stažas, išsilavinimas, saviugdosa, mokslinės, tiriamosios veiklos galimybės. Dėstytojai turi būti įvaldę profesinius gebėjimus, būtinus ugdyti studentų pasirengimą būsimai profesinei veiklai;
- *ugdytinių ir studentų sudėtis*: amžius, išsilavinimas, sveikatos būklė, motyvacija, kryptingumas, dominuojantys interesai ir polinkiai, išsilavinimo siekis.

Bendrojo, profesinio ugdymo ir aukštojo mokslo studijų sistema visuose lygiuose (aukštoji mokykla, fakultetas, katedra, dėstytojas, studentas) jungia penkis elementus:

- *gnostinį*, arba pažintinį, kuris sujungia ugdymo ir studijų dalyvių, kaip subjektų, pažinimo veiklą;
- *projektinis* elementas, kuris jungia projektinius veiksmus, bendrąsias strategijas, apimančias vaikų, paauglių ir jaunimo bendrojo profesinio ir aukštojo mokslo studijų laikotarpį;
- *konstruktyvusis* elementas, sujungiantis veiksmus, nukreiptus į konkrečius bendrojo, profesinio ir aukštojo mokslo studijų uždavinius, kurie gali būti sprendžiami per pakankamai trumpą laikotarpį;
- *komunikacinis* elementas, sujungiantis veiksmus, nukreiptus į kitų (dėstytojų, jų studentų ar moksleivių) motyvaciją sprendžiant strateginius, taktinius uždavinius, nustatant profesinio pasirengimo ir tobulinimosi tarpusavio ryšius;
- *organizacinis* elementas, sujungiantis veiksmus, nukreiptus į veiklos (kitų ir savo) tinkamą organizavimą kiekvienu jos atlikimo momentu.

Kiekviena bendrojo profesinio ir aukštojo mokslo studijų sistema jungia daugybę posistemių. Kiekvieną iš jų galima nagrinėti kaip sąlyginai savarankišką bendrosios sistemos atžvilgiu, nes pastaroji apima sudėtingas posistemes, veiklos subjektus (vadovus, dėstytojus, moksleivius, studentus).

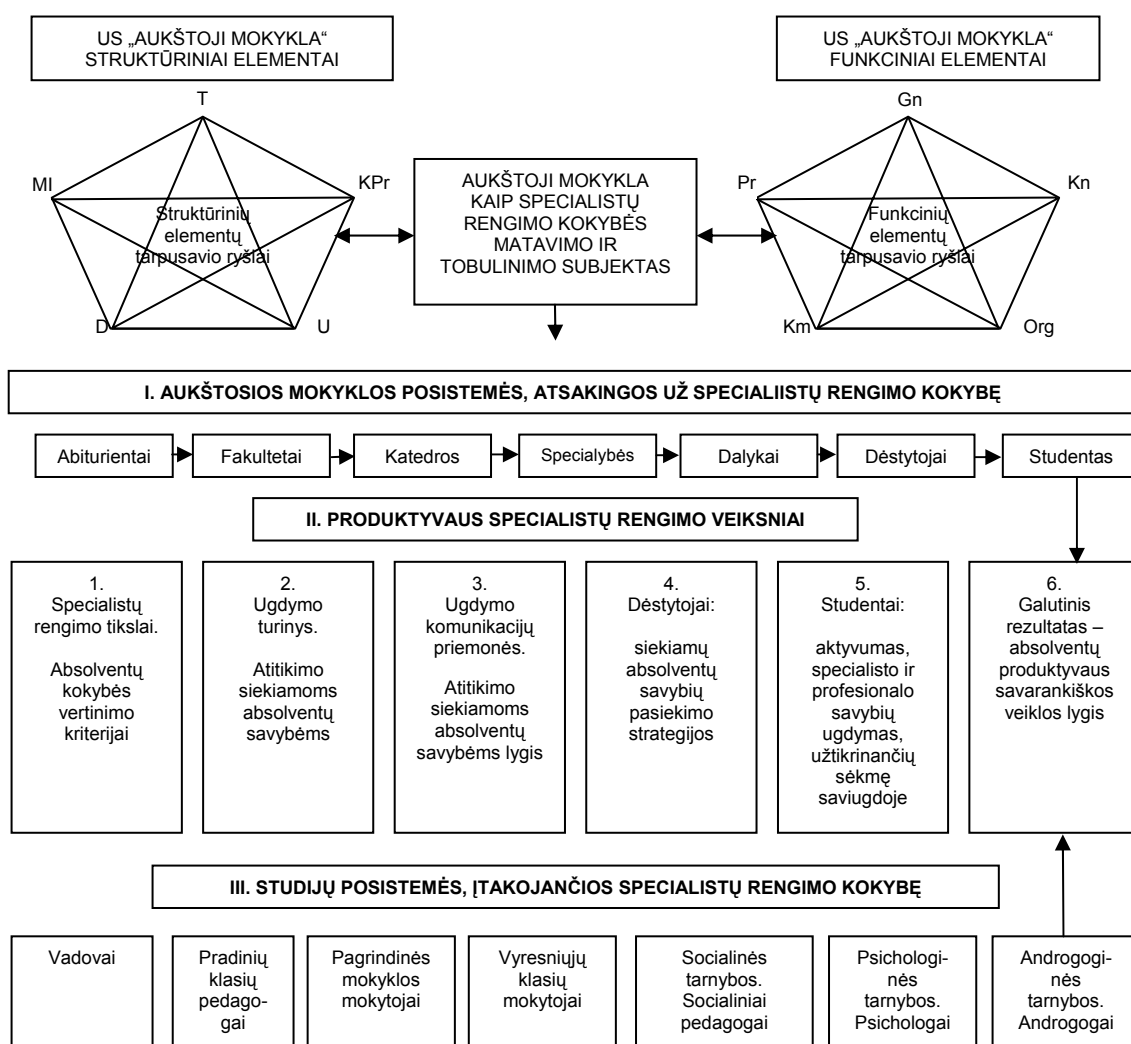
MONITORINGAS - SPECIALISTŲ RENGIMO KOKYBĖS VEIKSNIŲ PAIEŠKOS BŪDAS

Aukštojoje mokykloje, kaip studijų organizacijoje, kurios pagrindinė funkcija – kokybiškas specialisto rengimas, viskas turi būti nukreipta į jos tikslo realizavimą. Sudarant monitoringo koncepciją, būtina išsiaiškinti daugiapakopėje sistemoje (bendrasis, profesinis, aukštosios studijos) funkcionuojančių ryšių visumą bei jos funkcionavimo dėsningumus, pagal kuriuos monitoringo metu galima būtų nustatyti ir studijų kokybę.

Esminių dėsningumų ir ryšių nustatymas bei jų integravimas į aukštosios mokyklos funkcionavimo kokybės aprašomąsias-diagnostines metodikas turi trigubą reikšmę. Visų pirma, jie padeda įvertinti aukštosios mokyklos studijų posistemes ir nustatyti, kaip jos funkcionuoja siekiant bendrų tikslų ir rezultatų (t.y. studijų kokybės). Antra, aprašomųjų ir diagnostinių metodikų sudarymas suteiks galimybes studijų proceso dalyviams orientotis į būsimus aukštesnius rezultatus, gerinti savo veiklą pagal tam tikrus parametrus. Jei šie parametrai yra išskirti, tai orientavimasis į juos, siekiant studijų kokybės, užtikrins realią aukštosios mokyklos funkcionavimo kokybę apskritai. Trečia, projektuojant monitoringą, būtina nustatyti buvusią ir dabar esančią studijų būklę. Tai leidžia išsiaiškinti pokyčių kryptis ir nustatyti, ar aukštosios mokyklos posistemės funkcionuoja tinkamai, kaip jų funkcijos gali atsiliiepti galutiniam produktui (studentų pasirengimui kūrybinei ir produktyviai profesinei veiklai).

Kuriant monitoringo strategijas, labai svarbu išskirti kriterijus (aprašomuosius ir diagnostinius). Monitoringo orientavimas į studijų rezultatą ir perspektyvą stimuliuos ir studijų proceso dalyvius (dėstytojus ir studentus) tobulinti savo veiklą. Svarbu, kad jie nesibaimintų dėl monitoringo, kaip jų veiklos vertinimo būdo, ir neslėptų savo požiūrio į procesą, jo rezultata. Tokiu atveju galima surinkti objektyvią informaciją apie studijų proceso būklę, jo trūkumus ir privalumus.

Analizuosime aukštąją mokyklą kaip studijų organizacinę ir funkcinę sistemą, turinčią daugybę posistemių, struktūrinių, funkcinų komponentų bei atskleisime specialistų rengimo kokybės monitoringo modeliavimo rekonstrukcinę esmę (1 pav.).

1 pav. Specialistų rengimo kokybės valdymo monitorinio strategijos pagrindimas

U – ugdymo sistema
T – ugdymo tikslai
MI – mokslinė ir mokomoji informacija
KPr – ugdymo komunikacijos priemonės
D – dėstytojų sudėtis
U – ugdytinių sudėtis

Gn – gnostinis komponentas
Pr – projektinis komponentas
Kn – konstravimo komponentas
Km – komunikacinis komponentas
Org – organizacinis komponentas

Pagrindžiant specialistų rengimo kokybės monitoringo strategiją, aukštąją mokyklą vertiname kaip visuminę, funkcionuojančią organizaciją, turinčią savitą raidos istoriją, tradicijas ir perspektyvas. Aukštojoje mokykloje yra katedrų, aptarnaujančių visą studijų sistemą (filosofijos, užsienio kalbų, kūno kultūros, psichologijos ir kitos). Jos užtikrina bazinį, bendrąjį studentų išsilavinimą ir universaliuosius gebėjimus, pagal kuriuos formuojasi ir specialieji, profesiniai. Katedros funkcionuoja kaip aukštojo mokslo studijų kokybės posistemės ir įneša indėlį į galutinį rezultatą. Yra ir specializuotų katedrų, užtikrinančių studentų pasirėngimą kokybiškai ir produktyviai profesinei veiklai.

Be to, pagrindžiant monitoringo strategiją, aukštąją mokyklą būtina suvokti kaip specialistų rengimo ir tobulinimo subjektą ir kaip sistemą, kurią sudaro struktūriniai ir funkciniai elementai. Struktūriniams elementams yra priskiriama ugdymo sistema, tikslai, mokslinė ir mokomoji informacija, komunikacijos priemonės, dėstytojų ir ugdytinių sudėtis. Funkciniai elementai yra tokie: gnostinis, projektinis, komunikacinis, organizacinis. Kitas strategijos pagrindimo etapas - aukštosios mokyklos posistemė, atsakingų už specialistų rengimo kokybę, išskyrimas. Jos galėtų būti tokios: abiturientai, stojantys į aukštąsias mokyklas, ir aukštosios mokyklos fakultetai, katedros, dalykai, dėstytojai, studentai. Kitas monitoringo strategijos pagrindimo žingsnis – produktyvaus specialistų rengimo veiksmų išskyrimas apimant specialistų rengimo tikslus, ugdymo turinį, ugdymo komunikacijos priemones, dėstytojus, studentus, galutinį rezultatą, kuris yra suvokiamas kaip absolventų produktyvios savarankiškos veiklos

produktas. Galiausiai išskiriamos specialistų rengimo kokybę veikiančios studijų posistemės, kurios jungia vadovus, pradinių ir vyresnių klasių mokytojus, socialinius pedagogus, psichologus, androgogus. Taigi orientuojantis į aukštąją mokyklą, kaip specialistų kokybiško rengimo subjektą, galima pagrįsti monitoringo strategiją, kurios pagrindas – akmeologijos teorija ir jos rekonstrukcijos atskiruose strategijos pagrindimo etapuose.

Išvados ir rekomendacijos

- Aukštojo mokslo studijos yra orientuotos į brandžių specialistų, kurių profesinė veikla turėtų būtų ne tik kūrybinga, bet ir produktyvi, ugdymą. Tokia samprata išryškina ir aukštosios mokyklos ne tik profesinio, bet ir bendrojo specialistų rengimo paskirtį.
- Į aukštosios mokyklos studijų kokybę galima žvelgti kaip į subalansuotą bendrojo ir profesinio rengimo sistemą, apimančią laikotarpį nuo paauglystės, jaunystės iki brandaus suaugusiojo. Dėl šios priežasties aukštojo mokslo sistema gali būti apibūdinta kaip daugiamatė ir aiškinama, remiantis akmeologijos teorija, kai žmogaus brandą lemia ne tik jo gyvenimiška patirtis, bet ir profesinė veikla, kuri šiuolaikinėmis sąlygomis turi būti suvokiama kaip kūrybinga ir produktyvi.
- Aukštojo mokslo studijų procesą galima nagrinėti kaip specialistų rengimo kokybės monitoringo ir valdymo subjektą. Suvokiant, jog specialistų rengimo kokybės kriterijus yra studentų pasirengimas būsimai profesinei veiklai, būtina atsakyti į klausimus: „Ką matuoti, kodėl matuoti, kaip matuoti?“.
- Akmeologijos teorija turi rekonstrukcinį pradą, nes pagal ją galima paaiškinti, koks turėtų būti galutinis ugdymo rezultatas ir kokiais kriterijais remiantis galima nustatyti aukštojo mokslo studijų kokybę. Tokie kriterijai gali būti profesinė branda, kūrybingas pasirengimas produktyviai profesinei veiklai.
- Akmeologijos teorija aiškina bendrąjį pasirengimą profesinei veiklai nuo vaikystės, paauglystės iki brandos. Todėl pagal ją aukštojo mokslo studijas galima pagrįsti kaip subalansuotą sistemą (bendrojo lavinimo mokykla, aukštoji mokykla), sudarytą iš tam tikrų posistemiu, kurios funkcionuodamos užtikrina subalansuotą specialistų rengimą profesinei veiklai. Pagal šiuos kriterijus galima paaiškinti aukštojo mokslo studijų būklę (buvusią ir esamą) ir projektuoti studijų kokybės monitoringo strategiją, orientuotą į subalansuotą studijų sistemą bei rezultata (brandi asmenybė - kūrybinga asmenybė profesinėje veikloje), bei ranguoti posistemas pagal struktūrinius ir funkcinis elementus. Struktūriniai elementai – tai tikslai, mokomoji informacija, komunikacijos priemonės, dėstytojai ir studentai.
- Funkciniai elementai: diagnostinis, projektinis, konstrukcinis, komunikacinis, organizacinis. Taigi aukštoji mokykla tampa kaip specialistų rengimo kokybės nustatymo ir tobulinimo subjektas.
- Būtina išskirti ir aukštosios mokyklos posistemas, funkcionuojančias specialistų rengime. Tai – mokyklų abiturientai, studentai bei aukštosios mokyklos fakultetai, katedros, specialybės dalykai, dėstytojai, kurie lemia galutinį produktą.
- Į aukštosios mokyklos studijų posistemas, veikiančias specialistų rengimo kokybę, įeina vadovai, pradinių klasių pedagogai, pagrindinės mokyklos mokytojai, vyresniųjų klasių mokytojai, socialinės ir psichologinės tarnybos, socialiniai pedagogai, psichologai ir suaugusių kvalifikavimo ir perkvalifikavimo tarnybos.
- Aukštojo mokslo studijų kokybę pagrindžiant konkrečia teorija (šiuo atveju akmeologija), turinčia rekonstrukcinį-vadybinį pradą, galima modeliuoti ir studijų kokybės valdymą monitoringu. Tuomet monitoringo strategija įgyja tam tikrą konceptualųjį pagrindą.

Literatūra

1. Ананьев Б., 1969, *Человек как предмет познание*. Ленинград.
2. Craft A., 1992, *Quality Assurance in Higher Education*. London: Jessica Kingsley Publisher.
3. Green D., 1994, *What is Quality in higher Education?* London: SRHE/Open University.
4. Juodaitytė A., 2004, Studijų kokybė aukštojoje mokykloje: valdymo filosofija ir prakseologija. *Aukštojo mokslo kokybė*, 1, p. 12–25. Kaunas: VDU.

5. Кузьмина Н. В., 1989, Акмеология – наука о вершинах профессионализма. *Проблемы повышения профессионализма преподавания. Тезисы Всесоюзной научно-практической конференции.* Ленинград.
6. Кузьмина Н. В., 1995, *Предмет акмеологии.* СПб.
7. Кузьмина Н. В., 1995, Творческий потенциал специалиста. Акмеологическая проблема развития. *Гуманизм образования: Психолого-педагогический международный журнал*, 1.
8. Savickienė I., Pukelis K., 2004, Institucinis studijų kokybės vertinimas: dimensijos, kriterijai ir rodikliai. *Aukštojo mokslo kokybė*, 1, p. 26–37. Kaunas: VDU.

THE THEORY OF THE QUALITY MANAGEMENT OF HIGHER EDUCATION STUDIES AND RECONSTRUCTIONS IN MONITORING STRATEGY

One of the theories of the quality management of higher education studies (acmeology) is analysed in the article. This theory studies the preparation of future specialists for creative and productive career. The reconstructions in the monitoring of education of specialists are analysed. The requirements for monitoring as for one of the ways of the quality management of studies are pointed out, and the significance of the monitoring for the quality of vocational education is grounded. The article reveals how monitoring strategy is oriented towards the higher school – a certain organisational system with specific structural and functional components. The conclusions and recommendations for the strategy of the monitoring of the quality of studies are formulated.